

ŠIUOLAIKINIO KONSTITUCIONALIZMO SAMPRATA

Vaidotas A. Vaičaitis

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros docentas
socialinių mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: <vaidotas.vaicaitis@tf.vu.lt>

Straipsnyje¹ pateikiama konstitucionalizmo samprata, apimanti tris paradigmas: i) studijas apie skirtingas konstitucijos sąvokas, kuri čia vadinama filosofiniu konstitucionalizmu, ii) trijų pagrindinių konstitucinių vertybių (teisės valstybės, demokratijos ir žmogaus teisių) tarpusavio santykį kaip vertybinį konstitucionalizmą ir iii) konstitucijos interpretavimo metodologijos teoriją, kuri čia vadinama interpretaciniu (metodologiniu) konstitucionalizmu. Kiekviena iš šių konstitucinių paradigimų galėtų apimti visą konstitucinės teisės turinį. Tokia konstitucionalizmo samprata yra visiškai naujas požiūris į konstitucionalizmo reiškinį ne tik Lietuvos, bet ir lyginamojoje konstitucinėje teisėje.

This article analyses concept of constitutionalism through three paradigms: i) philosophical constitutionalism as study of different concepts of constitution, ii) so called value constitutionalism, encompassing three main constitutional values (rule of law, democracy and human rights) and iii) interpretative (methodological) constitutionalism as theory on interpretation of constitution. Each one of these three paradigms of constitution may be separate theory of constitution. Such concept is completely new theory on constitutionalism not only in Lithuanian, but also in comparative constitutional law.

Įvadas

Konstitucionalizmas gali būti suprantamas įvairiai, pavyzdžiui, šis terminas gali būti vartojamas kaip konkrečios valstybės ar lyginamosios konstitucinės teisės tradicijų sinonimas. Tačiau šiame straipsnyje jis suprantamas kaip Vakarų teisės tradicijos reiškiny, kurio šaknys siekia ne XVIII amžiaus pirmąsias rašytines konstitucijas, o antikos tradiciją. Kartu tai yra reiškiny, kuris parodo jo universalumą, nes šią tradiciją gali perimti bei pritaikyti ir šalys, kurios istoriškai nepriklauso šiai tradicijai. Šiame straipsnyje remiamasi anksčiau publikuotais konstitucionalizmo sampratos komponentais², tačiau minėtoje studijoje pagrindinis akcentas buvo istorinis, o čia bus siekiama plačiau išplėtoti pačią konstitucionalizmo sampratą. 1992 metų Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25-mečio jubiliejus, kuriam paminėti ir skiriamas šis straipsnis, yra geriausia proga tai padaryti.

Pagrindinis šio straipsnio tikslas – atskleisti konstitucionalizmo sampratos kompleksiskumą, apimančią tris konstitucijos paradigmąs: i) įvairių konstitucijos sampratų studijas (*filosofi-*

¹ Autorius dėkoja Kazickų šeimos fondui (*The Kazickas family foundation*) už galimybę 2017 m. pavasario semestre (sausio-gegužės mėnesiais) stažuotis Jeilio universitete (JAV) kaip *Joseph P. Kazickas Post-Doctoral fellow*, stažuotės metu ir radosi šis straipsnis.

² Žr., pvz., VAIČAITIS, V. A. *Konstitucionalizmo samprata. Iš Lietuvos konstitucionalizmo istorija. Istorinė Lietuvos konstitucija: 1387–1566–1791–1918–1990*. Autorių kolektyvas: Lina Griškevič, Jurgita Paužaitė-Kulvinskienė, Jevgenij Machovenko, Vaidotas A. Vaičaitis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, p. 9–15.

nis konstitucionalizmas), ii) pagrindines konstitucines vertybes (*vertybinis konstitucionalizmas*) ir iii) konstitucijos interpretavimo metodologiją (*interpretacinis ar metodologinis konstitucionalizmas*). Minėtas straipsnio tikslas lėmė du tyrimo uždavinius: i) pateikti JAV konstitucinės doktrinos ir praktikos analizę bei ii) tuo pagrindu permąstyti Lietuvos konstitucinėje teisėje nusistovėjusias konstitucijos paradigmas.

Čia laikomasi nuomonės, kad šiuolaikinio konstitucionalizmo samprata ir konstitucinės teisės studijos turi apimti visas tris čia paminėtas konstitucionalizmo sampratos rūšis: filosofinį, interpretacinį (metodologinį) ir vertybinį konstitucionalizmą. Kitaip tariant, konstitucijos sampratų įvairovės analizė leidžia atskleisti ne tik bendrus konstitucijos struktūrinius elementus, bet ir išskirti tam tikras bendras šiuolaikinio konstitucionalizmo vertybes. O konstitucijos interpretavimo metodologijos suvokimas turėtų padėti geriau atskleisti konstitucijos sisteminę struktūrą ir vertybes, kurios savo ruožtu padeda nubrėžti sisteminio ir holistinio interpretavimo rėmus. Be to, konstitucijos interpretavimo metodologijai pagrįsti, visų pirma, naudojamosi konstitucijos, kaip aukščiausiosios teisės, samprata. Kaip matome, visi trys konstitucionalizmo sampratos aspektai susiję, o jų bendra analizė padeda išvengti konstitucionalizmo sampratos redukavimo į kurią nors vieną iš jų. Todėl šiame straipsnyje bus trumpai pristatytos visos trys šios sampratos paradigmos, kartu atskleidžiant jų ryšį.

Būtent taip suprantant konstitucionalizmą – kai kurios konstitucijos negali būti laikomos konstitucionalizmo tradicijos dalimi pagal Vakarų teisės tradiciją. Ir taip yra ne tik vertinant konstitucijas šalių, nepriklausančių Vakarų teisinei tradicijai ir nesiejančių sąvęs su antikos kultūra (pvz., Šiaurės Korėjos, Kinijos, Vietnamo, Saudo Arabijos konstitucijos), tačiau ir vertinant kai kurias XX amžiaus Vakarų teisės tradicijai priskiriamų valstybių autoritarines anksčiau galiojusias konstitucijas, pvz., 1933 m. Portugalijos, 1935 m. Lenkijos konstitucijos ar juo labiau – pokario sovietinio bloko šalių totalitarines konstitucijas. Taip yra todėl, kad minėtos autoritarinės ir totalitarinės konstitucijos įteisino valstybės valdymo režimus, kurie nukrypo nuo teisinės valstybės, demokratijos ir žmogaus teisių apsaugos principų³.

Be to, taip suprantant konstitucionalizmą, jo samprata išeina iš *nacionalinės valstybės* teisinės sistemos ribų (t. y. apima ir tokius dokumentus, kaip antai Visuotinė žmogaus teisių deklaracija ar Europos žmogaus teisių konvencija), nors būtent nacionalinė teisinė sistema yra konstitucionalizmo laboratorija ir geriausiai gali atskleisti minėtų trijų konstitucinių vertybių sąveiką ir papildymą. Šį straipsnį sudaro trys dalys, po atskirą dalį skiriant kiekvienai iš čia minėtų konstitucionalizmo paradigimų. Šiame straipsnyje naudoti įvairūs tyrimo metodai, visų pirma analitinis, lyginamasis ir sisteminis. Straipsnio parašymo vieta lėmė, kad čia daugiausiai remiamasi JAV konstitucine literatūra, tačiau, siekiant šį straipsnį priartinti Lietuvos skaitytojui, konkretūs pavyzdžiai kartais pateikiami iš 1992 m. Lietuvos Konstitucijos ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktikos.

Beje, pirmieji apie konstitucionalizmo sampratą Lietuvos teisės moksle yra rašę Egidijus Kūris⁴, Stasys Stačiokas⁵ ir Egidijus Jarašiūnas⁶. Be to, gana originalią konstitucionalizmo sampratą trumpai

³ Vis dėlto tokiai nuomonei būtų galima prieštarauti nebent tuo atveju, jei laikiną nukrypimą nuo vakarietiško konstitucinių tradicijų laikytume normalia konstitucionalizmo, kuris vystosi ne linijine, o spiralės ar aukštyn-žemyn kintančios kreivės trajektorija, raidos tendencija. Kitaip tariant, toks požiūris galėtų reikšti, jog laikini demokratijos ir kitų konstitucinių vertybių nukrypimai Vakarų civilizacijos istorijoje yra neišvengiami ar net būtini šioms vertybėms perkainoti ir toliau plėtotis. Pripažįstant tokios nuomonės racionalumą, vis dėlto šiame straipsnyje nuoseklumo dėlei minėti nukrypimai į autoritarizmą ir totalitarizmą Vakarų civilizacijos šalyse nėra analizuojami.

⁴ KŪRIS, Egidijus. Teisinė valstybė, teisiųjų sistemų įvairovė ir Vakarų teisės tradicija. Iš GLENDON, M. A.; GORDON, M. W.; OSAKWE, C. *Vakarų teisės tradicijos*. Vilnius: ALK, 1993, p. XXII.

⁵ STAČIOKAS, Stasys. Albertas Vennas Dicey – konstitucinės teisės doktrinos pradininkas. Iš DICEY, A. V. *Konstitucinės teisės studijų įvadas*. Vilnius, 1998, p. 6.

⁶ JARAŠIŪNAS, Egidijus. *Nuo pirmosios iki naujausių konstitucijų: keletas minčių apie konstitucinio reguliavimo raidą*. Iš *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą*. Vilnius: MRU, 2005. Beje, čia autorius konstitucionalizmą supranta kaip teisės viešpatavimo, demokratijos ir žmogaus teisių garantijų bei kitų konstitucinių vertybių visumą. Žr.: p. 9–10.

yra pateikęs Egidijus Šileikis⁷. Skirtingas konstitucijos sampratas, be minėtų autorių⁸, analizavo Elena Vaitekienė⁹, Darius Butvilavičius¹⁰ ir kt. Tačiau konstitucijos interpretavimą plačiausiai Lietuvoje iki šiol analizavo Gediminas Mesonis¹¹, apie tai rašė ir Egidijus Kūris¹².

1. Konstitucijos sampratų įvairovė arba filosofinis konstitucionalizmas

Tai, kad šiuolaikinei konstitucijai suvokti reikalinga tam tikra filosofinė prieiga, yra reiškinys, gimęs kartu su 1787 m. JAV Konstitucijos ratifikavimo procesu, kaip intelektualinis vadinamųjų federalistų ir antifederalistų ginčas. Šį ginčą galima suvokti plačiau nei tik atspindintį XVIII amžiaus pabaigos Šiaurės Amerikos kolonijų gyventojų diskusijas apie naujos valstybinės sąjungos formatą. Tai buvo diskusija apie esminius konstitucijos aspektus: kam priklauso suverenitetas, koks konstitucijos santykis su antikos *polis* ir *civitas* „mišraus valdymo“ tradicija, kokia turi būti konstitucijos struktūra, turinys ir reguliavimo mastas, kokia turėtų būti valstybės institucijų tarpusavio sąveika, neleidžiant nė vienai iš jų užimti dominuojančios padėties¹³. Šie klausimai neprarado aktualumo ir šiuolaikinėje konstitucinės teisės tradicijoje. Jų aktualumas ypač atsiskleidė paskutiniame XX amžiaus dešimtmetyje Vidurio ir Rytų Europoje (po Sovietų sąjungos subyrėjimo), priimant naujas konstitucijas. Šį reiškinį netgi galima vadinti tam tikru Vidurio ir Rytų Europos konstitucionalizmu, kurio metu buvo siekiama savo konstitucinę tradiciją sieti su naujomis Vakarų teisės tradicijos tendencijomis, ypač siekiant sukurti įstatymų konstitucingumo kontrolės mechanizmą. Šiuo laikotarpiu kiekviena šio regiono šalis suvokė, jog būtent nauja konstitucija turi būti jos valstybinės visuomeninės transformacijos ir legitimumo pagrindas. Šios šalys, iš jų ir Lietuva, apsisprendamos dėl konstitucijos turinio, stengėsi suderinti savo istorinę ir bendrąją Vakarų teisės tradiciją. Diskusijos dėl įvairių konstitucijos sampratų tuo metu minėto regiono valstybėse dar laukia savo analizės, tačiau čia pakanka konstatuoti, kad tai buvo intensyvaus teisinio politinio diskurso apie konstitucijos sampratą metas.

Šiuolaikinis konstitucionalizmas yra pliuralistinis tuo atžvilgiu, kad jis pripažįsta įvairias konstitucijos sampratas. Per paskutinius du šimtus metų susiformavo įvairių konstitucijos sampratų, todėl bent keletą iš šių sampratų apibrėžimų norėtusi čia pateikti: i) konstitucija kaip visuomeninė sutartis ir visuomeninių santykių atspindys; ii) konstitucija kaip viešosios valdžios legitimumo teisinis pagrindas ir jos institucinę sąrangą nustatantis dokumentas; iii) konstitucija kaip antimažoritarinis aktas, garantuojantis žmogaus teisių, įskaitant mažumą, apsaugą; iv) konstitucija kaip tautos suvereniteto pasireiškimo aktas; v) konstitucija, kaip geresnės visuomenės ir valstybės sukūrimo projektas, vi) per įvairias kartas tebetrunkantis visuomeninis, institucinis, mokslinis ir ypač teisminis dialogas arba „gyvoji“ konstitucija; vii) konstitucija kaip aukščiausiaji teisė, pamatinė norma¹⁴ ar „antrinių nor-

⁷ ŠILEIKIS, Egidijus. *Alternatyvi konstitucinė samprata*. Vilnius: TIC, 2003, p. 37–39.

⁸ Žr., pvz., JARAŠIŪNAS, Egidijus. Daugybė šiuolaikinės konstitucijos veidų: bendri ir individualūs bruožai. Iš *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: MRU, 2006, p. 8–34.

⁹ Žr., pvz., VAITEKIENĖ, Elena; MESONIS, Gediminas. *Lyginamoji konstitucinė teisė*. Vilnius: Justitia, 2011, p. 59–69.

¹⁰ BUTVILAVIČIUS, D. Konstitucijos teorijos pagrindai. Iš *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vilnius: MRU, 2012, p. 30. Čia autorius, remdamasis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, išskiria net dvylika konstitucijos sampratų.

¹¹ MESONIS, Gediminas. *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai*. Vilnius: Registrų centras, 2010.

¹² KŪRIS, Egidijus. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija*, nr. 2(116), 2009, p. 131–142.

¹³ Apie šiuos debatus žr., pvz.: *The Debate on the Constitution. Federalist and Antifederalist Speeches, Articles, and Letters During the Struggle over Ratification. Part One: September 1787 to February 1788* (Bernard Bailyn, edotor). The library of America, 1993.

¹⁴ Čia laikomės Jacko M. Balkino sampratos, jis teigia, kad tarp konstitucijos kaip pamatinės normos ir kaip aukščiausiosios teisės sampratų yra skirtumas, nes konstitucijos, kaip pamatinės normos, sampratai jis priskiria valstybės

mų“ (nusakančių sprendimų priėmimo taisyklės) visuma; viii) kaip tautos dvasia ir besiplėtojanti istorinė konstitucija, apimanti istorijoje buvusias konstitucijas bei šiuolaikinės konstitucijos pataisas; ix) konstitucija kaip steigiamasis aktas ir įvykis; x) konstitucija kaip svarbiausių visuomeninių, politinių ir moralinių vertybių ir teisingumo įsikūnijimas, tam tikras teisinės sistemos šventraštis, garantuojantis bendrąjį gėrį, turintis tiek rašytinę formą, tiek ir nerašytines reikšmes¹⁵.

Pateiktos konstitucijos sampratos suformuluotos taip, kad jas būtų galima patogiau klasifikuoti, tačiau čia nebus detaliau analizuojamos minėtų konstitucijos sampratų reikšmės (paliekant tai atskiram tyrimui), pateikiant konstitucijų klasifikavimo kriterijus. Taigi pirmasis konstitucijos sampratos klasifikavimo kriterijus galėtų būti konstitucijų skirstymas į formaliąsias ir materialiąsias (nerašytines) konstitucijas. Dėl rašytinių konstitucijų klasifikacijos daug klausimų nekyla, o nerašytinės konstitucijos sampratą galima suprasti įvairiai: pvz., kaip konstitucijos tekste geriau ar blogiau užfiksuotą jos autoriaus mintį (gadameriško *verbum interium* prasme), kurios rašytinis tekstas niekada negali visiškai perduoti. Nerašytinė konstitucija taip pat gali būti suprantama kaip konstitucijos priėmimo ir keitimo metu buvę teisiniai, politiniai ir socialiniai reiškiniai, pavyzdžiui, konstitucijos priėmimo ar jos keitimo procesai. Nerašytinė konstitucija gali būti suprantama ir kaip britiškoji nekodifikuota konstitucija, susidedanti tiek iš formaliai rašytinių teisės šaltinių, tiek ir iš nerašytinių konstitucinių principų ir konvencijų. Amerikietiška tradicija nerašytinę konstituciją dažnai sieja su Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija. Ji gali būti suprantama ir kaip institucinė ir visuomeninė praktika. Taip pat nerašytinė konstitucija gali būti suvokiama ir kaip tam tikri tiesiogiai neįvardyti konstituciniai principai ir vertybės (pvz., teisingumas ir lygybė) bei visuomenės kultūra (etosas), konstitucijos dvasia, kuria ir remiasi pats konstitucijos rašytinis tekstas. Pagaliau nerašytinė konstitucija gali būti suprantama ir kaip visuomenėje priimtini jos interpretavimo būdai¹⁶. Nors šio straipsnio autorius neatmeta nerašytinės konstitucijos idėjos, tačiau yra tos nuomonės, kad, siekiant išvengti piktnaudžiavimo dėl konstitucijos reikšmių (ypač ją interpretuojant), būtina laikytis nuostatos, jog būtent rašytinis konstitucijos tekstas (o ne nerašytinės jos reikšmės) yra konstitucijos sampratos šerdis.

Antrasis konstitucijų (ir jų sampratos) klasifikavimo kriterijus galėtų būti jų turinys, pavyzdžiui, kokią valdymo formą ji nustato, trečiasis – galėtų būti išskiriamas pagal numatytas konstitucijos keitimo taisykles (lanksti ar nelanksti konstitucija), ketvirtasis – pagal tai, ar ji suprantama kaip priemonė kažkam pasiekti, ar ji yra vertybė *per se*¹⁷. Penktasis – pagal tai, ar konstitucija turi numatyti konstitucines vertybes, ar ji turi būti suprantama išskirtinai kaip procedūrinis dokumentas.

Šeštasis konstitucijos sampratų klasifikavimo kriterijus galėtų būti išskiriamas pagal tai, ar konkreči konstitucija siejama labiau su statiškomis (nekeičiamomis) ar su dinaminėmis (besikeičiančiomis)

---

institucinę sąrangą Harto „antrinių normų“ prasme. BALKIN, Jack M. *Living originalism*. Harvard University Press, 2011, p. 59–60.

¹⁵ Pz., Jėdas Rubenfeldas išskiria tam tikrą konstitucijos istorinę šerdį, kuri negali būti (bent jau teisminės valdžios) pakeista ar modifikuota („constitutional provisions have core, historic meanings, impervious or almost impervious to judicial rewriting“, „some of original understanding remain unviolable“). Žr.: RUBENFELD, Jed. *Revolution by Judiciary. The structure of American Constitution*. Harvard University Press, 2005, p. 17–19. Beje, šios simbolinės dešimt konstitucijos sampratų daugmaž atitinka Dariaus Butvilavičiaus išskirtų dvylika konstitucijos apibrėžimų, pateiktų įvairiuose Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimuose. Žr.: *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vadovėlis. Vilnius: MRU, 2012, p. 30.

¹⁶ Apie įvairias *nerašytinės konstitucijos* sampratas žr., pvz.: AMAR, Akhil R. *America's Unwritten Constitution*. Basic books, 2012. O nerašytinės konstitucijos idėjos kritiką žr., pvz.: Richardo A. Posnerio straipsnyje: „How many constitutions can liberal have?“, kuriame jis kritikuoja tiek Amaro nerašytinės konstitucijos idėją, tiek ir Laurence'o Tribe'o „nematomos“ konstitucijos idėją: <<https://newrepublic.com/article/108755/how-many-constitutions-liberals>>.

¹⁷ Štai pirmos penkios pateiktos konstitucijos sampratos labiau susijusios su konstitucija kaip priemone kam nors pasiekti, o kitos penkios apeliuoja į konstituciją kaip vertybę *per se*. Pz. „ekonominės konstitucijos“, kaip tam tikros priemonės, samprata dažnai siejama su vienos socialinės grupės siekais įtvirtinti savo ekonominį pranašumą arba su siekais užtikrinti tam tikras ekonomines sąlygas visuomenės raidai.

jos savybėmis. Pavyzdžiui, konstitucijos kaip teisinio šventraščio samprata atspindi jos nekintamumą (statiškumą), o ilgainiui besikeičiančios „gyvosios konstitucijos“ samprata atliepia konstitucijos dinamiškumo paradigmą¹⁸.

Septintasis konstitucijų klasifikavimo kriterijus galėtų būti skiriamas pagal tai, ar konstitucija yra tiesiogiai teismuose taikomas aktas, ar labiau politinis dokumentas. Pagaliau, aštuntasis – pagal tai, kam konstitucija suteikia suvereno galias (pvz., valstybės aktas, tautos ratifikuotas ar monarcho oktruojotas dokumentas).

Šio straipsnio kontekste norėtųsi konstatuoti, kad čia laikomasi konstitucijos, kaip specifinio Vakarų konstitucionalizmo tradicijos reiškinių, kuris yra ne tik priemonė, bet ir suvereni vertybė savyje arba steigiamasis aktas, sampratos. Be to, pirmiau minėtas konstitucijos sampratas ir jų klasifikavimo kriterijus būtų galima sugrupuoti į tris paradigmines konstitucijos sampratas: i) konstitucija kaip aukščiausioji *teisė* ii) konstitucija kaip *tautos* ratifikuotas dokumentas ir iii) konstitucija kaip *žodžio laisvės* išraiška. Dėl šios priežasties čia yra laikomasi nuomonės, kad konstitucijos sampratą plačiausiai apibūdina iš minėtų trijų sampratų kylančios trys pagrindinės konstitucinės vertybės: i) teisinė valstybė, ii) demokratija ir iii) žmogaus teisės. Taigi šiame straipsnyje pasirenkama konstitucijos kaip minėtų trijų vertybių kompromisinio sugyvenimo arba *sutarties* samprata, neneigiant šių vertybių galimos tarpusavio įtampos. Kartu čia norima pabrėžti, kad pastaroji konstitucijos samprata nėra vien procedūrinė ir negali būti laikoma vertybiškai neutrali, nes pripažįsta ne tik visišką šių vertybių suverenią autonomiją viena kitos atžvilgiu, bet ir jų prioritetą kitų vertybių (ar pseudovertybių) atžvilgiu (pvz., teisinės valstybės prioritetą – „stiprios rankos“ atžvilgiu, demokratijos – autoritarinio režimo atžvilgiu, o prigimtinių žmogaus teisių – teisinio pozityvizmo atžvilgiu).

2. Suverenių konstitucinių vertybių samprata kaip vertybinis konstitucionalizmas

Čia galėtų kilti klausimas, kokie gi yra konstitucijos turinio elementai? Jei tokie bendri elementai visoms konstitucijoms egzistuoja, ar jie vienaip ar kitaip susiję su konstitucinėmis vertybėmis? Štai Ruth Gavison rašo, jog konstitucijų turinį sudaro valstybinio politinio režimo ar valstybės institucinės sandaros nustatymas, žmogaus teisės ir pagrindinės visuomenės vertybės (angl. *regime arrangements (institutional structures), human rights and general credo (basic values)*), kurias ji įvardija kaip demokratiją, respubliką (ar monarchiją), socialinį teisingumą ir tautinę tapatybę¹⁹. J. Razas savo septyniose konstitucijos savybėse (kurias taip pat galime laikyti ir jos turinio elementais) šalia konstitucijos stabilumo, jos viršenybės ir kitų taip pat išskiria demokratiją ir žmogaus teises²⁰. Šiame straipsnyje yra laikomasi nuomonės, kad konstitucijos turinys Vakarų teisės tradicijoje turi vienaip ar kitaip atspindėti jau minėtas tris suverenas konstitucines vertybes²¹: teisinę valstybę, demokratiją ir žmogaus teises. Maža to, šių vertybių egzistavimas yra ne tik konstitucijos turinio, bet ir pačios konstitucijos sampratos pagrindas Vakarų teisės tradicijoje. Taigi konstitucionalizmo samprata šia vertybine prasme reiškia

¹⁸ Jėdas Rubenfeldas taip pat daro panašią dichotomiją, įvardydamas konstitucijos dinamiškumą kaip *kontraktualizmą* (sutartį, kurią suverenas visada gali keisti), o jos statiškumą kaip įsipareigojimą (*commitment*), kurio privalu laikytis. RUBENFELD, Jed. *Revolution by Judiciary. The structure of American Constitution*. Harvard University Press, 2005.

¹⁹ GAVISON, Ruth. *What Belongs in a Constitution?* Constitutional political economy. Kluwer academic publisher, 2002, p. 89–105.

²⁰ RAZ, Joseph. *Between Authority and Interpretation: on the Theory of Law and Practical Reason*. Oxford, 2009, p. 324–325.

²¹ *Konstitucinių vertybių* terminas čia paimtas iš Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijos, kur pirmąkart šis terminas berods buvo pavartotas 1996 m. gruodžio 19 d. nutarime. Tiesa, Teismas dažnai vartoja ir kitus analogiškus terminus, pvz.: „Konstitucijos saugomos ir ginamos vertybės“, „Konstitucijoje įtvirtintos pagrindinės vertybės“ (2003 m. gruodžio 30 d., 2017 m. gegužės 19 nutarimai). Konstitucinės vertybių terminas yra platesnis nei „konstituciniai principai“, tačiau plačiuoju požiūriu konstitucinės vertybės taip pat yra konstituciniai principai.

nuolatinį visų trijų konstitucinių vertybių kaip savarankiškų ir suverenių idėjų: teisinės valstybės, demokratijos ir žmogaus teisių santykį. Beje, visų trijų čia analizuojamų suverenių konstitucinių vertybių (ypač teisinės valstybės ir demokratijos) turinys yra toks platus, kad kiekviena iš jų pati galėtų būti visos teisinės sistemos pagrindas ta prasme, koks čia yra konstitucionalizmas.

Taigi čia reikėtų paminėti keturis teiginius, kuriais remiasi ši straipsnio dalis. Pirmą, minėtą trys konstitucinės vertybės atspindi keturias suvereniteto idėjas: teisę ir valstybę bei tautą ir žmogiškąjį orumą. Antra, visos trys paminėtos konstitucinės vertybės ir jas atitinkančios suverenios galios čia suprantamos ne tik kaip Apšvietos laikotarpio (XVIII a. antros pusės) produktas, o kaip nuo Antikos (per Viduramžius–Renesansą–Apšvietą–Modernizmą) iki šių laikų tebeturintą Vakarų kultūros ir teisinės tradicijos kontinuitetas. Trečia, šios trys vertybės daugiaž atitinka tris pagrindines filosofines pasaulėžiūrinės kryptis, t. y. teisinė valstybė – konservatizmą, demokratija – komunitarianizmą, o žmogaus teisės – liberalizmą. Pagaliau, ketvirta, kaip jau minėta, šios trys vertybės atitinka tris konstitucijos sampratas: konstitucijos kaip (valstybės) aukščiausiosios teisės samprata atitinka teisinės valstybės idėją, konstitucijos kaip tautos akto samprata – demokratijos, o konstitucijos kaip minties ir žodžio išraiškos samprata – žmogaus teisių konstitucinę vertybę.

Šiame straipsnyje laikomasi pozicijos, kad visos trys suverenios konstitucinės vertybės šiuolaikinio konstitucionalizmo sampratoje papildo ir iš dalies lemia viena kitą ta prasme, kad šią sampratą būtų galima priskirti Vakarų teisės tradicijai. Kita vertus, praktiškai konkrečioje teisinėje sistemoje bent jau tam tikrą laiką viena konstitucinė vertybė gali dominuoti kitų atžvilgiu, bet to nereikėtų traktuoti kaip trūkumo, nes viena vertybė bendrojo gėrio (šiuo atveju šiuolaikinio konstitucionalizmo) užtikrinimo vardan gali papildyti kitas vertybes ir padėti šioms vertybėms išlikti įvairių visuomeninių „išbandymų“ metu.

Detalizuodami minėtų vertybių sampratą, visų pirma pradėsime nuo *teisinės valstybės* sampratos, kuri apima dvi suverenias idėjas: valstybę ir teisę. *Valstybės* sampratos bruožai, pavyzdžiui, pagal 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstituciją (tai paprastai tinka ir kitoms demokratijoms), gali būti atskleidžiami per tokias konstitucines vertybes, kaip antai: a) nepriklausomybė, b) saugumas ir c) geopolitinė (transatlantinė) orientacija bei apima tokius valstybinius simbolius ir institutus – pilietybė, valstybinė kalba, valstybės himnas, herbas bei vėliava ir kt. O teisė (*teisinės valstybės* vertybės idėjoje) yra suprantama teisės viešpatavimo arba teisės valdymo (*rule of law*) sampratos kontekste, reiškiančioje teisės ir teisinės sistemos pirmumą ir viršenybę valstybei, kuri pasireiškia per šiuos principus: a) konstitucijos viršenybė ir iš jos kylantis konstitucijos tiesioginis taikymas ir konstitucinė priežiūra, b) valdžių padalijimas (pabrėžiant visų pirma teisminės valdžios nepriklausomumą) ir pagaliau – c) bendrojo gėrio, teisingumo ir lygybės principai²². Anglų kalboje *rule of law* terminas labiau pabrėžia *teisės* idėją, o lietuviškas jo atitikmuo – *teisinės valstybės* terminas labiau atspindi *valstybės* sampratą. Taigi jau pačioje *teisinės valstybės*, kaip konstitucinės vertybės, sampratoje matome tam tikrą dviejų suverenių vertybių sugyvenimo galimybę.

Antroji čia nagrinėjama suvereni konstitucinė vertybė yra *demokratija*. Demokratija, kaip konstitucinė vertybė, pasireiškia per tautos suverenitetą (gr. *demos-kratos* – tautos valdžia), visuotinių rinkimų institutų daugiapartinėje sistemoje ir parlamentarizmą, besiremiantį tautos atstovavimo idėja²³. Pagaliau trečioji Vakarų teisės tradicijos (konstitucionalizmo) konstitucinė vertybė yra *žmogaus teisės*,

²² Jackas M. Balkinas *rule of law* vertybei priskiria šiuos principus: teisės nuspėjamumo, sąžiningumo, jos negaliojimo atgal, koordinavimo ir savavališkos valdžios ribojimo (angl. *predictability, fairness, nonretroactivity, coordination, and the restraint of arbitrary powers*). Žr.: BALKIN, Jack M. *Living originalism* <...>, p. 39.

²³ Į demokratijos sampratą galima įtraukti ir Jungtinių Amerikos Valstijų, Prancūzijos ir kai kurių kitų šalių teisės ir politikos moksluose išplėtotą *respublikonizmo* principą (angl. *republicanism*) ar *respublikos* sampratą, kuri galėtų būti suprantama kaip romėniškas graikų demokratijos perskaitymas su *tradicijos* ir *pilietinių dorybių* idėjos papildymu.

tradiiciškai skirstant jas į asmenines, politines pilietines ir ekonomines, socialines bei kultūrinės teises. Visų trijų minėtų konstitucinių vertybių egzistavimas ir tarpusavio sąveika ne tik formalioje rašytinėje, bet ir „nerašytinėje“ konstitucijoje, kaip institucinėje ir visuomeninėje praktikoje, yra būtina sąlyga, kad konkrečią teisinę sistemą galėtume priskirti Vakarų teisės ir konstitucionalizmo tradicijai.

2.1. *Suvereniteto samprata konstitucinių vertybių kontekste*

Šioje vietoje reikėtų pagrįsti, kodėl čia vartojamas *suverenių* konstitucinių vertybių terminas ir kaip čia suprantamas *suverenitetas*. Visų pirma reikia paaiškinti, kad suverenitetas yra socialinė ir teisinė mokslinė konstrukcija, kuri tikrovėje neegzistuoja empiriškai apčiuopiamu pavidalu, bet yra viena iš esminių šiuolaikinių konstitucinių sąvokų, reikalingų pagrįsti viešosios valdžios funkcionavimą visuomenėje. Kita vertus, suvereniteto sąvoka šia prasme nėra kokios nors išskirtinės konstitucinėje teisėje, nes joje gausu analogiškų konstruktų, tokių, kaip antai valdžia, valstybė, tauta, demokratija, pilietinė visuomenė, prigimtinės žmogaus teisės ir kt., todėl ji neturi būti laikoma kokios nors išskirtine teisine (konstitucine) *fikcija*. Taip pat reikia konstatuoti, kad ne visų Vakarų teisės tradicijų valstybių konstitucijose šis terminas yra vartojamas.

Taigi *suverenių* konstitucinės vertybės čia paradoksaliai reiškia tai, kad kiekviena iš jų kyla tiek iš konstitucijos teksto, tiek ir iš visiškai savarankiško ir nepriklausomo vienas nuo kito (tačiau konstitucijoje numatyto) šaltinio. O suverenitetas čia suprantamas visų pirma kaip savarankiškas (nepriklausomas), neribotas, nedalomas ir aukščiausias galutinis viešosios valdžios ar subjektinių teisių legitimumo pagrindas, kuriam nereikia jokio kito jo galios pagrindimo (ar legitimumo) šaltinio. Kitaip tariant, suverenas pats save pateisina ir legitimuoja, nes jis yra *a priori* duotybė, esanti „tikslas savaime (pats savyje)“ pagal Kanto filosofijos prasmę. Kaip jau buvo minėta, čia skiriamos keturios suvereniteto sampratos: teisė, valstybė (ar kita teritorinė bendrija) – atitinkančios teisinės valstybės konstitucinė vertybę, tauta – atitinkanti demokratijos vertybę ir žmogaus orumas – atspindintis (prigimtinių) žmogaus teisių konstitucinės vertybės sampratoje.

Taigi suverenių idėjų pristatymą būtų galima pradėti nuo *teisės*, visų pirma siejant ją su iš antikinės tradicijos²⁴ kilusios ir vėliau britiškosios *rule of law* (teisės valdymas, valdymas teisės pagrindu, teisės viešpatavimas) išplėtos vertybės ar principo, reiškiančio tam tikrą teisės pirmumą ir viršenybę valstybei. Konstitucija yra *sui generis* tokios teisės sampratos išraiška, nes būtent konstitucija paprastai save traktuoja kaip spragų neturinčią ir visa apimančią teisę. Tokia konstitucijos samprata kyla iš *rule of law* vertybės ir galiausiai susitapatina su teisės kaip suvereno idėja²⁵. Kita *rule of law* sampratos raiškos forma yra paprotinės ir tarptautinės teisės koncepcija, pagal kurią, kiekviename visuomenėje prieš tai egzistuoja tam tikri teisės principai, kurie, kaip aukščiausioji teisė, yra ne tik anksčiau už valstybę, bet ir nepaiso jokių valstybinių sienų ar nacionalinių teisių sistemų. Beje, Kelseno *Grundnorm*, o iš dalies ir Harto *rule of recognition* kaip tik ir atliepia tokią suverenių teisės sampratą. Šiuo požiūriu tarptautinė teisė yra visiškai savarankiška (nacionalinės konstitucijos atžvilgiu) suvereni idėja, nors abi idėjos priklauso teisės suvereniteto sampratai²⁶.

²⁴ Ši tradicija atspindi, pvz., Aristotelio teiginyje, jog „sunku iš pat jaunų dienų sulaukti tikro vadovavimo kelyje į dorybę, jei nesi užaugęs atitinkamų įstatymų globoje“, kuriame graikiško polio įstatymai suprantami kaip būtina žmogaus laimės sąlyga. ARISTOTELIS. Nikomacho etika. Iš ARISTOTELIS. *Rinkiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990, p. 56.

²⁵ Konstitucijos, kaip kvazireliginio dokumento, galinčio save patį legitimuoti per ateities pataisas, idėją galima rasti H. Arendt raštuose, kur autorė remiasi JAV konstitucine tradicija. ARENDT, Hannah. *On revolution*. Penguin books. 1990, p. 202–204.

²⁶ 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje tarptautinė teisė kaip suvereni galia yra numatyta 135 straipsnyje, kuriame teigiama, kad „Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais <...>“. Panašios sampratos elementų galima rasti ir 138 straipsnio 2 dalyje, kur teigiama, kad „<...> tarptautinėse sutartyse gali būti numatyti ir kiti atvejai, kai Seimas ratifikuoja Lietuvos Respublikos tarptautines

Kitas suverenus viešosios valdžios šaltinis yra pati *valstybė*, pasireiškianti ne tik kaip tarptautinės teisės subjektas, bet ir kaip nacionalinės teisinės sistemos pagrindas. Kartais valstybės suverenitetas gali būti suprantamas kaip tam tikras *hobsiško* Leviatano arba viešosios valdžios *per se* atitikmuo. Kitaip tariant, valstybė, kaip suverenas, čia reiškia, kad ją (ar bet kurį kitą politinės darinių) mes tiesiog randame kaip pirminį valdžios šaltinį, kurį turime *a priori* priimti, nes be jos nėra galima jokia asmenų sugyvenimo būseną. Valstybės samprata tarptautinėje ir konstitucinėje teisėje paprastai siejama su tam tikra teritorija, kurioje viešoji valdžia turi galią šios teritorijos gyventojams (visų pirma piliečiams). Nors vadinamoji nacionalinė valstybė yra pagrindinė šiuolaikinė tarptautinių santykių forma ir tarpusavio žmonių socialinio sugyvenimo erdvė, tačiau valstybės suvereniteto paradigmai galėtume priskirti ir kitus autonomines teisinę sistemą turinčius teisės teritorinius ar ekstrateritorinius subjektus: tarptautines organizacijas (pvz., JTO), Europos Sąjungą, federacijos subjektus ir net regionus ir municipalitetus. Pastarieji subjektai visada konkuruoja su nacionaline valstybe dėl galių konkrečioje teritorijoje. Beje, Vakarų teisės tradicijoje teritorinio suvereno paradigma turėjo tam tikrą istorinę metamorfozę: Antikoje ji užgimė kaip miestas (*polis, civitas*), Viduramžiuose gyvavo kaip karalystė ar net imperija ir tik nuo XVI amžiaus Renesanso laikotarpio galutinai susiformavo tai, ką šiandien vadiname nacionalinės (unitarinės ar federacinės) valstybės samprata. Šiuo požiūriu Europos Sąjunga yra tik vienas iš Vakarų civilizacijos valstybes ir kitus teritorinius darinius veikiančių išcentrinį istorinių pokyčių pavyzdžių.

Trečias ir turbūt populiariausias šiuolaikinis konstitucinis suverenas yra *tauta*, kurios idėja kyla iš graikiškojo *demosa* sampratos, kaip tam tikro istorinio etinio ir kartu socialinio konstrukto. Todėl ir šiuolaikinė suvereni tauta išlaikė šias abi dimensijas: istorinę, labiau atitinkančią lotyniškąją *natio* sampratą, ir socialinę, labiau atitinkančią lotyniškąją *populus* idėją. Beje, 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija taip pat tai puikiai parodo: preambulėje yra minima istorinė *lietuvių tauta*, apeliuojanti į per amžius gyvuojančios tautos (dvasios) sampratą, o jos 2–4 straipsniuose įtvirtinta pilietinės ir socialinės *tautos* samprata, reiškianti konkrečiu Konstitucijos galiojimo metu (tiek tiesiogiai rinkimuose, tiek per savo atstovus) pasireiškiantį suvereno korpusą.

Pagaliau ketvirtas konstitucinis suverenas yra pats žmogus (ar žmogiškasis orumas), konstitucijoje įvardijamas ir valstybėje bei tautoje veikiantis tiek kaip unikalus *individas*, tiek kaip visuomenėje dalyvaujantis *asmuo (persona)* ir pilietis (*civis*). Nors žmogaus unikalus ir nuo valstybės malonės nepriklausantis suverenumas paprastai siejamas su Humanizmu, Naujųjų amžių teisių biliais, Apšvietos deklaracijomis ar Modernių laikų konvencijomis, vis dėlto žmogaus orumo autonomijos idėja žinoma jau graikų stoikų filosofijoje ir romėnų prigimtinės teisės mokykloje. Todėl nenuostabu, kad po Antrojo pasaulinio karo – prigimtinių ir neatimamų (t. y. visiškai savarankiškų nuo valstybės ir pozityvios teisės) žmogaus teisių koncepcija atgimė nauju aktualumu. Būtent šia koncepcija remiantis buvo priimta 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija ir 1950 m. Europos žmogaus teisių konvencija. Prigimtinių žmogaus teisių idėja, reiškianti, kad žmogaus teisių šaltinis yra pats žmogus ar jo orumas bei prigimtis, o ne pozityvioji teisė, valstybė ar tauta, įrašyta ir į 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 18 straipsnį²⁷.

---

sutartis“ ir 3 dalyje, teigiančioje, kad „tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“. Taip galima teigti dėl to, kad kai kurias Lietuvoje ratifikuotas tarptautines sutartis interpretuoja tarptautiniai teismai, kurie nepriklauso Lietuvos teisei sistemai.

²⁷ Čia taip pat galima išskirti ir *monarchą* kaip dar vieną šiuolaikinio suvereniteto subjektą Vakarų teisės tradicijoje, egzistuojantį ir šiuolaikinėje Vakarų teisės tradicijoje. Tačiau šiame straipsnyje jis nebus atskirai nagrinėjamas, o priskiriamas valstybės (kaip jos vadovo) suvereniteto sampratai, nors kartu neneigiant, kad monarcho (ar tiksliau monarcho dinastijos) suvereniteto samprata turi sąsają ne tik su valstybės suverenitetu, bet savo galias kildina iš tradicijos ir net dieviškosios apvaizdos, kaip visiškai savarankiškos suvereniteto paradigmos, kad ir kaip kontroversiškai neskambėtų šiuolaikinėse Vakarų demokratijose. Kartu reikia pabrėžti, kad 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje šalia su-

Reikėtų pabrėžti, kad šiame straipsnyje laikomasi pliuralistinio suvereniteto (kaip tam tikro konstitucinio paradokso²⁸) sampratos, reiškiančios, kad tuo pačiu metu teisinėje sistemoje gali sugyventi keli suverenai ar kelios suverenios idėjos. Beje, pliuralistinė suvereniteto samprata nėra XXI amžiaus konstitucinės teisės naujovė, nes ją XX amžiaus pradžioje buvo iškėlę prancūzų konstitucionalistai Maurice'as Hauriou²⁹ ir iš dalies net Carré de Malberg³⁰, o amžiaus pabaigoje naujai reformulavo Olivier Beaud³¹, kuris kartu pripažįsta vieną steigiamąją galią *stricto sensu* (siaurąja reikšme) ir kelias steigiamąsias galias *largo sensu* (plačiąja reikšme). Tokia pliuralistinė suvereniteto samprata atliepia pirmoje šio straipsnio dalyje konstitucijos, kaip *dialogo* ar *sutarties*, paradigmą, kuri leidžia nepriešinti žmogaus teisių apsaugos su demokratijos dauguma ar pastarosios su konstitucinio teismo vykdoma konstitucine priežiūra, bet parodo, kad šios suverenios vertybės gali puikiai papildyti viena kitą šiuolaikinio konstitucionalizmo skirtingų suverenų orkestre.

3. Konstitucijos interpretavimo metodologija kaip *interpretacinis konstitucionalizmas*

Visų pirma reikia atsakyti į klausimą, kaip konstitucijos interpretavimas susijęs su konstitucionalizmo samprata. Šioje vietoje įdomu pažymėti, kad, pavyzdžiui, JAV konstitucionalistas Philip'as Bobbitt'as savo studiją apie konstitucijos interpretavimo metodus vadina „Konstitucijos teorija“. Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti, kad toks požiūris į konstituciją yra gana siauras, tačiau iš tiesų taip nėra, nes klausimas, kas yra konstitucija, glaudžiai susijęs su atsakymu į klausimą, kaip konstitucija leidžiasi būti interpretuojama. Todėl čia matome šiuolaikinio konstitucionalizmo paradoksą, reiškiantį ne tik tai, kad konstitucijos turime tiek, kiek jos yra interpretuota ir pritaikyta, bet ir tai, kad konstitucijos aiškinimo metodologija tampa esmine pačios konstitucijos ir jos sampratos dalimi.

Kadangi konstitucijos negalima tiesiogiai taikyti jos neinteretuojant, būtina užduoti klausimą, kokie gali būti jos interpretavimo metodai ir kur jų ieškoti. Paprastai konstitucijos tekstas nepateikia vienintelio tiesioginio atsakymo į šį klausimą. Tačiau, prieš pradėdant analizuoti konstitucijos interpretavimo metodologiją, reikia pasakyti, kad būtina daryti skirtumą tarp konstitucijos interpretavimo

---

verenių galių ketveto yra įtvirtinti ir kiti penki autonominiai dariniai: šeima, tautinės bendrijos, religinės organizacijos, aukštosios mokyklos ir savivaldybės, kurių teisinė autonomija valstybės, tautos ir kitų suverenų atžvilgiu Konstitucijoje garantuojama, suteikiant jiems „visuomenės ir valstybės pagrindo“ statusą (38 str. 1 d.), garantuojant autonominę teisinę sistemą (43 str. 4 d. ir 5 d.) ar suteikiant autonomiją ir savarankiškumą „tautinės kultūros“ (45 str. 1 d.), aukštojo mokslo (40 str. 3 d.) ir vietos savivaldos srityje (120 str. 2 d., 127 str. 1 d.). Taigi minėti socialiniai kultūriniai dariniai taip pat turi suverenų bruožų, nes Konstitucija jiems veikti nurodo tam tikras suverenias sritis, kurias turi pripažinti suvereni tauta, valstybė ar kiti suverenai.

²⁸ Apie konstitucinio paradokso termino vartojimą (kiek siauresne reikšme nei šiame straipsnyje) žr.: *The Paradox of constitutionalism. Constituent power and Constitutional form* (ed. by POUGHILIN, Martin & WALKER, Neil). Oxford University Press, 2007.

²⁹ Šią teoriją galima interpretuoti kaip apimančią valstybę, (paprutinę) teisę, tautą (visuomenę) ir net asociacijos / susirinkimo laisvę (taigi žmogaus teises). HAURIOU, M. *Précis de droit constitutionnel*. 2e édition. Recueil Sirey, Paris, 1929, p. 86–89. Cituota iš ARATO, Andrew. *Post Sovereign Constitution Making. Learning and Legitimacy*. Oxford University Press, 2016, p. 37–38, 68. Beje, M. Hauriou čia taip pat vartoja suvereno apsiribojimo (*l'auto-limitation*) terminą, kurį reikia suprasti ne *riboto suvereniteto* reikšme, o paties neriboto suvereno siekiu apriboti savo galias kito suvereno ar tiksliau – sutarties ar bendro gėrio labui.

³⁰ Nors šis autorius savo teoriją priskiria teisiniam pozityvizmui, tačiau jo teiginys apie pačios valstybės nuolatinį savo suverenų galių apribojimą (*l'autolimitation permanente de l'État*), kad valstybė ir teisė yra bendros prigimties (*consubstantiel*) ir kad valstybės suverenitetas nėra aukštesnis už teisę (konstituciją) – netiesiogiai pripažįsta valstybės ir teisės suverenitetų paradoksalų koegzistavimą. Be to, pastarojo skirtį tarp *souveraineté nationale* ir *souveraineté populaire* būtų galima interpretuoti ir kaip tautos suvereniteto pripažinimą. ARATO, Andrew. *Post Sovereign Constitution Making* <...>, p. 50, 61, 71.

³¹ Pvz., BEAUD, Olivier. *La Puissance de l'État*, P.U.F., coll. Léviathan, 1994.

metodų (kurie naudojami, pvz., konstitucinės justicijos byloje oficialiai aiškinant konstituciją) ir jos supratimo šaltinių. Konstitucijos supratimo šaltinių gali būti daugiau ir įvairesnių, pavyzdžiui, konkrečios šalies konstitucionalizmo tradicijos, konstitucijos priėmimo istorija (įskaitant jos projektus ir kitus *travaux préparatoires*), konstitucinės teisės doktrina ir kitų teisės šakų mokslas, nacionalinė ir lyginamoji konstitucinė teisė, užsienio šalių konstitucinių ir aukščiausiųjų teismų doktrinos studijos ir pan., tačiau šie šaltiniai nebūtinai turi lemti analogiškų (istorinio, doktrinos ar lyginamojo) konstitucijos interpretavimo metodų naudojimo, oficialiai aiškinant konstituciją, jeigu konkreti konstitucija neįvardija minėtų konstitucijos šaltinių.

Šioje straipsnio dalyje daugiausia dėmesio teikiama konstitucinių teismų interpretavimo taisyklėms, neneigiant žemesnių teismų, įstatymų leidėjo ir kitų valstybės subjektų kompetencijos interpretuoti konstituciją, visų pirma per teisingumo vykdymo ir teisėkūros procesą. Kitaip tariant, čia siekiama atsakyti į klausimą, kokiais metodais turi remtis konstituciniai ir aukščiausieji teismai, konstitucinės justicijos byloje oficialiai aiškindami konstituciją ir tai, ar jie šioje srityje turi visišką diskreciją.

Autoriaus nuomone, minėtų teismų diskreciją šioje srityje riboja pati konstitucija, todėl čia laikomasi šių trijų postulatų: pirma, konstitucijos interpretavimo metodologija neturėtų būti laikoma vien tik formaliu procedūriniu ar metodologiniu konstitucinės teisės institutu, bet – pačios konstitucijos sudedamąja dalimi. Antra, kadangi konstitucija yra visos teisinės sistemos (interpretavimo) pagrindas, todėl bent jau tam tikra dalis konstitucijos interpretavimo metodų (ir jų turinys) turi skirtis nuo ordinarinės teisės interpretavimo metodų. Pagaliau, trečia, konstitucijos interpretavimo metodų negalima ieškoti už jos ribų, kitaip tariant, jos interpretavimo metodų šaltiniai yra pati konstitucija. Dėl šios priežasties čia laikomasi nuomonės, kad konstituciniams teismams, pasirenkant konstitucijos interpretavimo metodus, būtina remtis pačia konstitucija ir ja grįsti konkrečius konstitucijos aiškinimo metodus³².

Reikia pabrėžti, kad ordinarinės teisės interpretavimo metodų galima ieškoti tiek konstitucijoje, tiek pačiuose įstatymuose (pvz., intencinis ar teleologinis metodas kaip įstatymo priėmimo tikslas gali būti nurodytas įstatymo preambulėje), o konstitucijos interpretavimo metodai turi būti tik tie, kurie numatyti pačioje konstitucijoje³³. Priešingu atveju galėtų kilti pačių (teismo panaudotų) konstitucijos interpretavimo metodų konstitucingumo klausimas. Be to, kadangi konstitucija yra aukščiausioji teisė ir nustato, kaip turi būti interpretuojami įvairūs ordinariniai teisės šaltiniai, todėl ji negali būti interpretuojama metodais, kylančiais iš ordinarinės teisės ar kitų šaltinių, nenumatytų konstitucijoje, nepažeidžiant konstitucijos viršenybės principo.

Minėti trys postulatai remiasi visų pirma pirmoje dalyje analizuotos konstitucijos, kaip aukščiausiosios teisės, samprata, reiškiančia, kad konstitucija yra visos teisinės sistemos legitimumo ir interpretavimo pagrindas, t. y. visi kiti teisės aktai turi būti priimami ir aiškinami konstitucijos „šviesioje“. Kaip jau buvo minėta, kitokiu atveju būtų paneigta konstitucijos, kaip aukščiausios teisės, samprata arba jos viršenybės principas, įtvirtintas pačioje konstitucijoje. Tai galėtų reikšti, kad ne konstitucija yra aukščiausioji teisė, bet kas nors, kas yra už jos turinio ribų.

---

³² Todėl šio straipsnio autorius nepritaria Gedimino Mesonio išsakytai nuomonei, kad konstitucijos „interpretacijos diskrecija numato [jos interpretavimo] subjektui teisę laisvai pasirinkti aiškinimo metodus, savarankiškai spręsti, kurių metodų taikymo rezultatas bus paskelbtas oficialia konstitucine doktrina“, jeigu šis pasirinkimas nebūtų pagrįstas pačia konstitucija. Žr.: MESONIS, Gediminas. *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai*. Vilnius: MRU, 2010, p. 137; 174.

³³ Tiesa, į konstitucijos sampratą čia įtraukiamas ne tik pagrindinis konstitucijos tekstas, bet ir visi kiti galiojantys konstituciniai aktai (jei tokių yra), įskaitant nepriklausomybės deklaracijas. O *istorinės konstitucijos* vertybės ir principai galėtų būti laikomi konstitucijos pažinimo šaltiniais tik tada, jei jie atsispindi galiojančios konstitucijos tekste. Apie *istorinės konstitucijos* sampratą žr. minėtą monografiją *Lietuvos konstitucionalizmo istorija (istorinė Lietuvos konstitucija). 1387–1566–1791–1918–1990*. VAIČAITIS, V. A. (mokslinis redaktorius). Autorių kolektyvas: Lina Griškevič, Jurgita Paužaitė-Kulvinskienė, Jevgenij Machovenko, Vaidotas A. Vaičaitis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016.

Čia atskirai būtina užsiminti apie pastaruoju metu išpopuliarėjusį vadinamąjį precedentinį konstitucijos aiškinimo metodą. Teismų precedentų formulavimo ir jų laikymosi tradicija kilo Viduramžių Anglijoje tose teisės srityse, kuriose praktiškai nebuvo pozityviosios rašytinės teisės norminių aktų, todėl teismai, racionaliai ir praktiškai taikydami teisę, siekė patys sunorminti kylančias teisinio reguliavimo spragas. O tiesiogiai taikomos rašytinės konstitucijos, kaip aukščiausiosios teisės, atsiradimas Jungtinėse Amerikos Valstijose smarkiai komplikavo teismų galimybę vien „racionaliai“ užpildyti teisės spragas, nes išimtinai logika ir racionalumu grįstas teisės interpretavimas įgijo būtinybę remtis visų pirma Konstitucija ir taip apribojo ankstesnę teismų diskreciją taikyti precedentes. Nors Jungtinių Amerikos Valstijų teisinėje sistemoje precedentinės teisės taikymas po 1787 m. JAV Konstitucijos priėmimo išliko iki šių dienų, tačiau net ir dabar tarp šios šalies konstitucionalistų nėra bendros nuomonės, kiek precedentinės teisės taikymo ir interpretavimo tradicija gali saistyti patį Aukščiausiąjį teismą, interpretuojant JAV Konstituciją, kurioje, beje, nėra tiesioginės nuorodos į precedentinę teisę kaip Konstitucijos interpretavimo šaltinį³⁴. Todėl čia teismai konstitucinius precedentes taiko ne automatiškai (*copy-paste*), o kiekvienu atveju turi iš naujo patikrinti, ar ankstesnis teismo sprendimas analogiškoje byloje yra tinkamai pagrįstas Konstitucijoje įtvirtintomis normomis ir principais. Pavyzdžiui, būtent JAV Konstitucijoje įtvirtintas asmenų lygiateisiškumo principas (angl. *equal protection clause*) leido šiam teismui *Brown v. Board of Education* (1954)³⁵ byloje nukrypti nuo savo ankstesnių precedentų, pateisinančių rasės pagrindu segreguotas mokyklas. Taigi čia matome, kad konkurencijos atveju JAV Aukščiausiasis teismas yra saistomas pačios konstitucijos, o ne savo ankstesnių sprendimų, kurių atitiktį konstitucijai jis visada turi iš naujo permąstyti. Kitaip tariant, tik tokia konstitucijos interpretavimo metodologija leidžia laikui bėgant iš teisinės sistemos pašalinti antikonstitucinius precedentes. Todėl dar labiau atsargūs turėtų būti kontinentinės teisės tradicijos valstybių konstituciniai teismai, perimdami ankstesnių savo sprendimų argumentavimo logiką (beje, šių valstybių konstitucijose nėra įtvirtinta ne tik precedentinė, bet ir istoriškai egzistavusi *common law* teisinė sistema), siekdami užtikrinti konstitucijos, o ne (kartais galimai konstitucijai prieštaraujančių) precedentų teisės viršenybės principą.

Apibendrinant reikėtų konstatuoti, kad pagal kontinentinės teisės tradiciją konstituciniai teismai vis dėlto gali laikytis savo ankstesnių precedentų, interpretuodami konstituciją, nes, nors toks konstitucijos interpretavimo metodas nėra tiesiogiai numatytas konstitucijoje, tačiau jį netiesiogiai galima kildinti iš teisinės valstybės ir teisingumo konstitucinių principų, kurie paprastai yra įtvirtinti daugumoje šiuolaikinių konstitucijų. Vis dėlto konkurencijos atveju konstitucijos tekstas visada turi turėti viršenybę prieš konstitucinių ar kitų teismų precedentes, todėl konstituciniai teismai, norėdami taikyti konstituciją aiškindami „precedentų“ metodą (o ne tik norėdami nukrypti nuo jo), visada turėtų konstituciškai pagrįsti tokį sprendimą.

3.1. Keletas konstitucijos interpretavimo metodų pavyzdžių

Įdomu yra tai, kad Jungtinėse Amerikos Valstijose konstitucijos interpretavimo metodų klausimas yra vienas iš esminių JAV konstitucinės teisės elementų. Čia jau keletą dešimtmečių vyksta didelės dviejų

---

³⁴ Vis dėlto netiesioginę nuorodą į precedentinę teisę galime rasti JAV Konstitucijos VII Pataisoje: „Tose [civilinėse] bendrosios teisės (*common law*) bylose, kuriose ginčo vertė viršytų 20 dolerių, turi būti garantuojama teisė į prisiekusiųjų teismą, ir joks prisiekusiųjų teismo nustatytas faktas negali būti pakeistas bet kurio Jungtinių Valstijų teismo, išskyrus, remiantis taisyklėmis, numatytais pačios bendrosios teisės (*common law*)“ (vertimas autoriaus – V. V.). Čia randame nuostatą, kad XVIII amžiaus pabaigoje JAV teisinėje sistemoje egzistavo atskira, išskirtinai teismų precedentų sukurta deliktinės teisės teisinė sistema, dabar jos nėra, nes daugiausia ji yra sureguliuota įstatymų leidėjo. 1787 m. JAV Konstitucija: *The Declaration of the Independence and the Constitution of the United States of America*. Cato Institute, 2002.

³⁵ *Brown v. Board of Education of Topeka*, 347 U.S. 483 (1954).

stovyklų konstitucionalistų diskusijos: vieni save priskiria „autentiškos“ arba „originalios“ konstitucijos sampratos stovyklai (angl. *originalists*), o kiti – „gyvosios“ konstitucijos (angl. *living Constitution*) sampratos sekėjų grupei. Pirmai grupei – pagrindinis yra gramatinis arba lingvistinis (ir kuria nors reikšme – istorinis) JAV Konstitucijos interpretavimo metodas, stengiantis aiškinti Konstitucijos nuostatas taip, kaip ji buvo suprantama jos priėmimo metu XVIII amžiuje. O antroji grupė Konstituciją aiškina remdamasi moderniais socialiniais ir kultūriniais pokyčiais visuomenėje, todėl, pagal šią interpretavimo metodologiją, Konstitucija neturi kokios nors fiksuotos reikšmės, nes ji laikui bėgant keičiasi³⁶. Vis dėlto platesnį konstitucijos interpretavimo metodų tyrimo klausimą paliekant atskirai studijai, čia norėčiau kiek plačiau apibūdinti tik tris konstitucijos aiškinimo metodus: lingvistinį, istorinį ir sisteminį arba holistinį.

1. Konstitucijos aiškinimo metodų tipologiją reikėtų pradėti nuo *lingvistinio* interpretavimo metodo³⁷. Šis metodas paprastai turėtų būti minimas „pirmuoju numeriu“ todėl, kad rašytinė konstitucija, kaip ir kiekvienas žodinis tekstas, yra parašytas konkrečia kalba bei konkrečiais rašmenimis ir šia prasme turi savo suvokimo gramatines interpretavimo taisykles ir logiką, kurios negalima ignoruoti. Beje, 1992 m. Konstitucijos preambulė „gimtąją kalbą“ ir „raštą“ įvardija pamatinėmis konstitucinėmis vertybėmis. Taigi, Konstitucija pati pripažįsta savo priklausomybę rašytiniam žodžiui ir atitinka pirmoje šio straipsnio dalyje įvardytą konstitucijos, kaip žodžio (kalbos) išraiškos formos, sampratą. Būtent todėl pagrindinė kiekvienos rašytinės konstitucijos interpretavimo taisyklė yra ta, kad draudžiama ją interpretuoti *contra litteram*, t.y. taip, kai paneigiama konstitucijos nuostatos aiški gramatinė reikšmė³⁸. Tačiau, remiantis hermeneutikos pasiekimais, svarbu pažymėti, kad kai kurios rašytinio teksto nuostatos niekada visiškai negali išreikšti vadinamojo vidinio žodžio (*verbum interium*)³⁹, o, kita vertus, nuo jo užrašymo (užfiksavimo) momento šis žodis paradoksaliai pradeda gyventi savo savarankišką gyvenimą, neapriklausomą nuo jo autoriaus. Lingvistinis interpretavimo metodas reiškia taip pat ir tai, kad konstitucija, kaip rašytinės kalbos tekstas, susideda iš žodžių, kurių reikšmių ji pati neatskleidžia, o tai palieka padaryti pačiai kalbai ir jos vartojimo tradicijai. Šis metodas galėtų apimti ir loginį metodą, nes kalba visų pirma yra loginė tarpusavio komunikavimo sistema, turinti racionalią struktūrą ir reikšmes.

³⁶ *Tekstualistinis* (angl. *textualism*) arba *originalus autentiškasis* (angl. *original*) JAV Konstitucijos interpretavimo metodas, kaip pasipriešinimas vadinamajam Warren (JAV Aukščiausiojo Teismo pirmininkas E. Warrenas, šias pareigas ėjęs 1953–1968 m.) teismo remiamam konstitucijos interpretavimo *common law* stiliaus pragmatiniam teisiniam realizmui, buvo išpopuliarintas Aukščiausiojo Teismo teisėjo Antonin Scalia (AT teisėjas 1986–2016 m.). Kitaip tariant, A. Scalia siekė interpretuoti Konstituciją pagal jos „pirmines“ (angl. *original*) XVIII amžiaus pabaigos priėmimo metu egzistavusias reikšmes, o E. Warrenas šiuo atveju laikėsi „gyvosios konstitucijos“ paradigmos. Beje, pasak Philipo Bobbitt, būtent šis „tekstualistinis“ JAV Konstitucijos interpretavimo metodas išgelbėjo JAV Aukščiausiojo Teismo autoritetą nuo kaltinimų apie ketvirto–šešto dešimtmečio šio teismo sprendimų per didelį politizavimą. Žr., pvz., BOBBIT, Philip. *Constitutional fate. Theory of the Constitution*. Oxford University Press, 1982, p. 26–33.

³⁷ Čia reikia paminėti, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pateikęs devynių Konstitucijos interpretavimo metodų (nebaigtinį) sąrašą: lingvistinis, sisteminis, bendrųjų teisės principų, loginis, teleologinis, įstatymų leidėjų ketinimų (!), precedentų, istorinis, lyginamasis. Žr.: 2004 m. gegužės 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas (*Valstybės žinios*, 2004, nr. 85-3094). 2006 m. kovo 28 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2006, nr. 36-1292), 2006 m. birželio 6 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2006, nr. 65-2400), 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2009, nr. 115-4888), 2012 m. vasario 27 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2012, nr. 26-1200).

³⁸ Pavyzdžiui, negalima taip interpretuoti Lietuvos Konstitucijos, kuri leistų Respublikos Prezidentu tapti jaunesniam nei 40 metų asmeniui (78 str. 1 d.: *Respublikos Prezidentu gali būti renkamas Lietuvos pilietis <...>, jeigu jam iki rinkimų dienos yra suėję ne mažiau kaip keturiasdešimt metų*) arba leistų Seimui priimti įstatymą posėdyje dalyvavusių Seimo narių balsų mažuma (69 str. 2 d.: *Įstatymai laikomi priimtais, jeigu už juos balsavo dauguma Seimo narių, dalyvaujančių posėdyje*).

³⁹ Tokios niekada nesibaigiančios žodžio reikšmės dinamikos pavyzdžiu galima laikyti 1992 m. Lietuvos Konstitucijos 1 straipsnio nuostatą, kad „Lietuvos valstybė yra nepriklausoma demokratinė respublika“, nes demokratija yra tokia konstitucinė vertybė, kuri gali būti suprantama kaip siekiamybė.

Vis dėlto dažnai kyla tam tikra įtampa tarp konkrečios konstitucijos nuostatos pirminės (t. y. su-
prastos jos priėmimo metu) ir šiuolaikinės gramatinės reikšmės, todėl, naudojant lingvistinį interpreta-
vimo metodą, būtina atsižvelgti tiek į kitus metodus, tiek ir šį metodą suprasti komunikavimo teorijos
kontekste, nes kalba kartu yra ir komunikavimo priemonė, kai reikšmės perduodamos ne tiesiogiai, o
per kalbą kaip priemonę. Todėl lingvistinis interpretavimo metodas neabejotinai veda prie teksto trijų
subjektų: autorius-žodis-adresatas santykio, kuriame rašytinis žodis suprantamas ne tik savarankiškai,
bet ir kitų dviejų komunikavimo subjektų (autoriaus ir adresato) kontekste. O konstitucijos teksto in-
terpretavimo atveju (palyginti su įstatymo interpretavimu) nemažesnis akcentas turi būti suteikiamas
paskutinio komunikavimo subjekto, t. y. teksto adresato, supratimui, o ne autoriaus intencijai, nes
konstitucija yra tautos suverenumo išraiškos aktas, o teksto adresatas šiuo atveju ir yra pati suvereni
tauta, ratifikuojanti šį dokumentą.

2. Antra, atskirai čia reikėtų išskirti *istorinį* konstitucijos interpretavimo metodą, kuris parodo, kad
konkreti konstitucija, kaip ir kitas rašytinis tekstas, gali būti suvokiama tik laiko ir erdvės perspekty-
voje. Istorinis interpretavimo metodas gali būti suprantamas įvairiai, bet čia pabrėžiamas šio metodo
ir vadinamosios istorinės konstitucijos santykis: nepriklausomybės deklaracijomis, ankstesnėmis (de-
mokratinėmis) konstitucijomis ir kitais konstituciniais aktais (pvz., žmogaus teisių deklaracijomis ir
pan.), kurie yra konstitucijos sudedamoji dalis. Taigi, analizuojant šį konstitucijos interpretavimo me-
todą, būtina pažymėti, kad, viena vertus, konstitucija visada pretenduoja į statusą, reiškiantį, kad prieš
ją nebuvo nieko ir ji yra visa ko atskaitos taškas, o, kita vertus, jos tekste galime rasti nuorodų į anks-
tesnius istorinius savo šaltinius. Pavyzdžiui, 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje
randame nuorodą ne tik į tai, kad pati Konstitucija yra istorijos produktas („lietuvių tauta *prieš daugelį
amžių sukūrusi* Lietuvos valstybę <...> priima ir skelbia šią Konstituciją“), bet ir nuorodą į XVI am-
žiaus Lietuvos Statutus bei Pirmosios Lietuvos Respublikos konstitucijas, kurių nuostatos, principai ir
vertybės taip pat gali būti dabartinės Konstitucijos teksto interpretavimo metodologinis šaltinis.

3. Pagaliau, baigti šį nepilną sąrašą norėčiau *sisteminio* arba *holistinio* interpretavimo metodu,
kuris reiškia, kad tiek konkrečią konstitucijos nuostatą reikia aiškinti viso jos teksto (ir struktūros)
kontekste, tiek tai, kad visi konstitucijos interpretavimo metodai negali būti suprantami kaip visiškai
savarankiški ir vienas nuo kito nepriklausomi. Kitaip tariant, įvairūs konstitucijos aiškinimo metodai
dažnai susipina: lingvistinis paprastai negali būti tinkamai suvokiamas be istorinio ir, atvirkščiai. Be
to, sisteminis konstitucijos interpretavimo metodas reiškia ir tai, kad konkrečiai jos nuostatai interpre-
tuoti būtina panaudoti visas tris anksčiau minėtas konstitucines vertybes (teisinės valstybės, demokra-
tijos ir žmogaus teisių), kurios gali būti laikomos ir tam tikrais konstitucijos sisteminio interpretavimo
metodais. Čia būtų galima pateikti ir lietuvišką pavyzdį: visais atvejais, kai Lietuvos Respublikos
Konstitucinis Teismas norėtų interpretuoti valstybinės kalbos, apkaltos, dvigubos pilietybės, senatvės
pensijų (mokėjimo) ar bet kurią kitą Konstitucijos nuostatą, būtų būtina ją aiškinti ne tik lingvistiškai,
istoriškai ar remiantis ankstesniais precedentais, bet ir taip, kad konkretus jos aiškinimas derėtų su
žmogaus teisių didesne apsauga, su demokratijos įtvirtinimu ir teisinės valstybės vertybe, suprantant
šias konstitucines vertybes kaip vieną bendrą Konstitucijos holistinį interpretavimo metodą.

Minėta, kad pačios konstitucijos, kaip visą teisinę sistemą apimančio teisės akto, samprata kreipia
mus ne į vieno iš čia paminėto selektyvaus interpretavimo metodo pasirinkimą, o – į visus iš karto, nes
vieno metodo pasirinkimas (tiek lingvistinis – „originalistinis“, tiek ir precedentinis) galėtų redukuo-
ti interpretuojamas konstitucijos reikšmes. Aišku, galbūt ne visada konstitucijos interpretuotojas turi
tiesiogiai įvardyti visus šiuos metodus, tačiau šis sisteminis (holistinis) interpretacinis filtras privalo
būti panaudotas bent netiesiogiai, kad būtų galima priartėti prie konkrečios konstitucijos nuostatos
reikšmės konkrečioje byloje. Be to, reikia neužmiršti ir to, kad visi konstitucijos interpretavimo me-
todai turi „atsisipirti“ nuo konstitucijos teksto (o ne nuo precedento) ir vėl grįžti prie šio teksto, padarę

tam tikrą hermeneutinį ratą. Toks interpretavimo mechanizmas reikalingas, kad, interpretuojant tekstą, nebūtų nuo jo savavališkai atitolstama.

Kartu sisteminis (holistinis) konstitucijos aiškinimas leistų konstituciniams teismams iškeltą konkretaus akto konstitucingumo klausimą vertinti ir per šio teismo konstitucinės kompetencijos (valdžių padalijimo kontekste) prizmę, kuri savo ruožtu galėtų sudaryti sąlygas lengviau atsisakyti priimti nagrinėti bylą tais motyvais, kad pagal konstituciją šio klausimo sprendimas priskirtas kitai valstybės valdžiai arba kad į šį teismą buvo kreiptasi, remiantis politiniais, o ne teisiniais argumentais⁴⁰.

Išvados

1. Straipsnyje teigiama, kad konstitucionalizmas pagal Vakarų teisės tradiciją gali būti suvokiamas filosofškai, vertybiškai ir metodologiškai. Kiekviena iš šių konstitucijos paradigmu gali apimti savarankišką kompleksinę konstitucijos sampratą, tačiau šios trys konstitucijos paradigmos gali būti suvokiamos ir kaip viena su kita neatsiejamai susijusios ir šiuolaikinį konstitucionalizmą atskleidžiančios idėjos. Štai filosofinis konstitucionalizmas gali apimti visas galimas konstitucijos sampratas, tačiau straipsnyje pabrėžiamos šios trys: konstitucija, kaip aukščiausioji teisė, kaip tautos steigiamasis aktas ir kaip žmogaus teisių (visų pirma minties ir žodžio laisvės) išraiškos forma.
2. Būtent šios trys konstitucijos sampratos atspindi pagrindines tris konstitucines vertybes pagal Vakarų teisės tradiciją: konstitucija, kaip (valstybės) aukščiausioji teisė, – teisinę valstybę, konstitucija, kaip tautos steigiamasis aktas, – demokratiją, o konstitucija, kaip žodžio laisvės išraiškos forma, – žmogaus teisių apsaugą. Straipsnyje teigiama, kad šios trys konstitucinės vertybės (teisinė valstybė, demokratija ir žmogaus teisės) sudaro konstitucionalizmo vertybinį pagrindą pagal Vakarų teisės tradiciją ne tik dėl savo gebėjimo apimti praktiškai visą konstitucijos reguliavimo sritį, bet ir dėl to, kad jos atspindi tris pagrindines filosofines ideologijas: konservatyvizmą, komunitarianizmą ir liberalizmą.
3. Interpretacinė (metodologinė) konstitucija čia suprantama kaip konstitucijos aiškinimo metodų visuma. Tačiau straipsnyje laikomasi nuomonės, kad konstitucijos interpretavimo metodų negalima ieškoti už konstitucijos ribų, nepažeidžiant jos viršenybės principo. Straipsnyje išskiriamas sisteminis (holistinis) konstitucijos interpretavimo metodas, pasiūlantis teisinę valstybę, demokratiją ir žmogaus teises (jei jos įtvirtintos konstitucijoje) suprasti ne tik kaip vieną iš konstitucijos sampratų ar kaip plačiausios apimtios konstitucines vertybes, bet ir kaip vieną iš svarbiausių konstitucijos interpretavimo metodų.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Valstybės žinios*, 1992, Nr.33-1014.

Mokslinė literatūra

2. AMAR, Akhil R. *America's Unwritten Constitution*. Basic books, 2012.
3. ARATO, Andrew. *Post Sovereign Constitution Making. Learning and Legitimacy*. Oxford University Press, 2016.
4. ARENDT, Hannah. *On revolution*. Penguin books, 1990.
5. ARISTOTELIS. Nikomacho etika. Iš ARISTOTELIS. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990.
6. BALKIN, Jack M. *Living originalism*. Harvard University Press, 2011.

⁴⁰ BOBBITT, Philip. *Constitutional fate <...>*, p. 66–67. Jackas M. Balkinas tokį teismų požiūrį į savo vaidmenį konstitucinėje valdžių padalijo sąrangoje vadina atskiru „institucinio atsakingumo“ principu (angl. *institutional responsibility*). BALKIN, Jack M. *Living originalism*. Harvard University Press, 2011, p. 16.

7. BEAUD, Olivier. *La Puissance de l'État*, P.U.F., coll. Léviathan, 1994.
8. BOBBITT, Philip. *Constitutional fate. Theory of the Constitution*. Oxford University Press, 1982.
9. GAVISON, Ruth. *What Belongs in a Constitution?* Constitutional political economy. Kluwer academic publisher, 2002.
10. JARAŠIŪNAS, Egidijus. Nuo pirmosios iki naujausių konstitucijų: keletas minčių apie konstitucinio reguliavimo raidą. Iš *Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą*. Vilnius: MRU, 2005.
11. JARAŠIŪNAS, Egidijus. Daugybė šiuolaikinės konstitucijos veidų: bendri ir individualūs bruožai. Iš *Konstitucinio reguliavimo įvairovė*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: MRU, 2006.
12. KŪRIS, Egidijus. Teisinė valstybė, teisiųjų sistemų įvairovė ir Vakarų teisės tradicija. Iš GLENDON, M. A.; GORDON, M. W.; OSAKWE, C. *Vakarų teisės tradicijos*. Vilnius: ALK, 1993.
13. KŪRIS, Egidijus. Teismo precedentas kaip teisės šaltinis Lietuvoje: oficiali konstitucinė doktrina, teisinio mąstymo stereotipai ir kontrargumentai. *Jurisprudencija*, nr. 2(116), 2009.
14. *Lietuvos konstitucionalizmo istorija. Istorinė Lietuvos konstitucija: 1387–1566–1791–1918–1990*“. Autorių kolektyvas: GRIŠKEVIČ, Lina; PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, Jurgita; MACHOVENKO, Jevgenij; VAIČAITIS, Vaidotas A. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016.
15. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Vadovėlis. Vilnius: MRU, 2012.
16. MESONIS, Gediminas. *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai*. Vilnius: MRU, 2010.
17. POSNER, Richard A. How many constitutions can liberal have? [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://newrepublic.com/article/108755/how-many-constitutions-liberals>>.
18. RAZ, Joseph. *Between Authority and Interpretation: on the Theory of Law and Practical Reason*. Oxford, 2009.
19. RUBENFELD, Jed. *Revolution by Judiciary. The structure of American Constitution*. Harvard University Press, 2005.
20. STAČIOKAS, Stasys. *Albertas Vennas Dicey – konstitucinės teisės doktrinos pradininkas*. Iš DICEY, A. V. *Konstitucinės teisės studijų įvadas*. Vilnius, 1998.
21. *The Paradox of constitutionalism. Constituent power and Constitutional form* (ed. by POUGHILIN, Martin & WALKER, Neil). Oxford University Press, 2007.
22. *The Debate on the Constitution. Federalist and Antifederalist Speeches, Articles, and Letters During the Struggle over Ratification. Part One: September 1787 to February 1788* (BAILYN, Bernard, edotor). The library of America, 1993.
23. VAITEKIENĖ, Elena; MESONIS, Gediminas. *Lyginamoji konstitucinė teisė*. Vilnius: Justitia, 2011.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina

24. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 120-2821.
25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 124-5643.
26. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 85-3094.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 36-1292.
28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 65-2400.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 115-4888.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. vasario 27 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 26-1200.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. gegužės 19 d. nutarimas. TAR, 2017-07-07, Nr. 11745.

Užsienio šalių konstitucijos

32. 1787 m. JAV Konstitucija. *The Declaration of the Independence and the Constitution of the United States of America*. Cato Institute, 2002.

CONCEPT OF CONTEMPORARY CONSTITUTIONALISM

Vaidotas A. Vaičaitis

S u m m a r y

This article consists of three chapters: the first one considers different concepts of constitution, including constitution as supreme law of the land, constitution as constituent act of people and constitution as expression of human rights (first of all, direct expression of freedom of expression and association). The second chapter is devoted to three concepts of constitution, i.e. three corresponding constitutional values: rule of law, democracy and human rights. Rule of law here includes such constitutional principles as supremacy clause, separation of powers and principle of justice. Democracy includes such ideas as of sovereignty of people, universal elections under multi-party system and parliamentarism. Concept of human rights here includes typology based on personal, civil political and socio-economic and cultural rights. Besides, concept of plural (but unlimited) sovereignty as certain constitutional paradox is also developed here, stating that three constitutional values (rule of law, democracy and human rights) are related and correspond to four sovereign ideas: law, state, people and human dignity. The last chapter is devoted to theory of interpretation of constitution. Firstly, some basic ideas on interpretation of constitution is provided, arguing why and how interpretation of constitution should differ from interpretation of ordinary legislation (statutes). Here is arguing that interpretation methods of constitution should be found not outside but inside constitution itself. Then some critique of continental practice of interpretation of constitution is discussed and finally – application of systemic/holistic interpretation method of constitution is described as including the mentioned principles of rule of law, democracy and human rights. In the conclusion – some arguments are stressed showing, why this theory of constitutionalism should be treated as completely new concept of constitutional law under Western legal tradition.

Įteikta 2017 m. vasario 23 d.

Priimta publikuoti 2017 m. liepos 31 d.